

АНАЛИЗ НА РЕГИОНАЛНО ВЪНШНО ОЦЕНЯВАНЕ ПО ПРОФЕСИОНАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ

Професионално направление „Хотелиерство, ресторантьорство
и кетъринг“ 2013 г.

Катя Минева

Център за контрол и оценка на качеството на училищното образование

Резюме. Предложената статия е анализ на резултатите от проучване на степента на придобитите от учениците в професионалните училища знания, умения и компетентности в професионалното направление „Хотелиерство, ресторантьорство и кетъринг“. Разбирайки качеството на професионалното образование и обучение като единство на качеството на реално получените резултати, качеството на образователния процес и потребностите на обществото и пазара на труда, то получената информация от изследването дава възможност да се проследи взаимодействието и функционирането им и да се очертаят областите, в които се наблюдават несъответствия с поставените цели и стандарти.

Keywords: key competences, assessment, vocational skills and competencies, training

„Успехът започва с добрите постижения в обучението...“

Професионалното образование и обучение могат да допринесат за постигането на растеж и за създаването на работни места само ако тяхната цел бъде учениците да придобият конкретни знания, умения и компетентности, които да подпомогнат професионалната и социалната им реализация, да им предоставят избор за изграждане на съвременни технологични и социални умения, да насърчава творческото и рационализаторското начало, да подпомага адаптацията им към бързо променящата се икономическа среда.

Макар че подходът, основан на учебните резултати, вече а се е утвърдил като структуроопределящ елемент в Европейската квалификационна рамка и в Националната квалификационна рамка, този съществен преход все още не е осъществен изцяло по отношение на преподаването и оценяването. Все още предстои промяна в процеса на образование и обучение, така че приносът за учащите и за пазара на труда като цяло да бъде адекватен, по-качествен и да улесни прехода от училището към пазара на труда.

„...Необходимо е да се утвърди изключително важната роля на оценяването...“

Основната мисия на оценяването е да осигури обратна връзка за ефективността на наученото. Показателите, по които се прави оценката, често предопределят какво се оценява и какво се преподава. Въпреки че учебните програми в голяма степен бяха обновени, постигането на адекватно и модерно оценяване, чиято роля е да бъде подкрепа на ученето, все още е предизвикателство у нас. Оценяването трябва да бъде поставено в ясни и конкретни рамки, които да показват постигнати ли са предварително поставените цели, да подпомага процеса на обучение, да дава представа за качеството му.

Необходимо е широко използване на оценяването с образователна цел, при което стремежът е да се подпомагат учениците в процеса на усвояването на основните и ключови знания, умения и компетентности, които са много важни за последваща успешна реализация.

Знанията и уменията на учениците, придобити в училище, трябва да оформят ясен профил от компетентности, които да бъдат оценени и признати от потенциалните работодатели. Информацията, получена от оценяване, признато от работодателите, позволява да се установи къде съществува евентуален недостиг и да се насочат действията към области, в които вложените инвестиции се изплащат най-добре. Поради това и европейските препоръки са насочени към разработването и внедряването на инструменти за оценка не само на усвоените конкретни знания и умения, но и формираните нагласи и ценности у учениците, мотивацията и способността за разрешаване на проблеми, критично мислене, сътрудничество и предприемачество. Акцентира се върху тези универсални умения, защото те могат да осигурят необходимата подготовка за различни професионални пътища, които днес са и разнообразни, и непредвидими.

„...но първата стъпка е усвояването на основни, базови умения...“

В ЕС, както и у нас, реформите в професионалното образование и обучение се насочиха към модернизиране и адаптиране на учебните програми и се въведоха стандарти на национално равнище, съизмерими с изискванията в европейските страни, активизираща се дейността на учителите, насочени към подобряване на методите и подходите на преподаване и обучение. Въпреки това все още са налице незадоволителни резултати и слабо представяне на учениците от професионалните училища в национални и международни изследвания. Поради тази причина е необходимо да се засилят мониторингът и действието на системи за ранно установяване, информирание и намеса при проблеми с ученето и постигането на определените цели.

В отговор на необходимостта от мониторинг върху формирането на основни, базови умения и компетентности у учениците в професионалните училища, които се явяват основа за израстване и професионална реализация, през 2013 г. Центърът за контрол и оценка на училищното образование (ЦКОКУО) съвместно с Регионални инспекторати по образованието (РИО) реализира проект **„Модели и механизми за регионално външно оценяване“**. В рамките на този проект през

юни 2013 г. беше реализирано регионално външно оценяване по ПОО в професионално направление „**Хотелиерство, ресторантьорство и кетъринг**“ (ХРК).

Целта беше да се провери степента на придобитите от учениците знания, умения и компетентности по предмети от задължителната професионална подготовка (ЗПП).

Целевата група на изследването бяха ученици от XI клас в професионални гимназии от професионално направление ХРК от четири региона. Инструментариумът на оценяването е специално разработен за целите на РВО и се състои от **когнитивен тест** и **въпросник** за изследване на социални умения и компетентности, които съответстват на Държавните образователни изисквания (ДОИ) и резултатите, заложи в учебните програми.

Анализ на резултатите от оценяването в професионално направление „Хотелиерство, ресторантьорство и кетъринг“

Целта на въпросника, съставен от 21 въпроса, е да се получи информация за мотивацията за избор на професия, комуникативните умения, уменията за работа в екип, уменията за организиране на собствената работа и самооценката на учениците.

Тестът е конструиран върху предметите *Въведение в професията, Здравословни и безопасни условия на труд, Икономика, Маркетинг, Предприемачество, Екология и опазване на околната среда, Професионална етика и поведение* от ЗПП. Той съдържа 32 задачи, от които 7 задачи с избираем отговор и 25 задачи със свободен отговор. Задачите от теста проверяват когнитивните нива – знание, разбиране, приложение и синтез.

Към всяка задача с избираем отговор има три или четири варианта на отговор, от които само един е верен.

Максималният брой точки за теста е 56 точки. Всяка правилно решена задача с избираем отговор носи по 1 точка. Всяка правилно решена задача с кратък свободен отговор носи 2 (две) или 3(три) точки, а в случай че отговорът е непълен, се поставя 1 или 2 точки. Базата за оценка на постиженията на учениците е сборът от точки в целия тест. Общият брой точки за всеки ученик се формира като сбор от получените точки от всяка задача в теста.

Относителните способности на учениците се оценяват, като се отчита на колко процента от въпросите са отговорили правилно.

Времето за работа по теста и въпросника е 90 минути.

Основните психометрични показатели на теста показват много добра надеждност на теста (Алфа 0,84, стандартна грешка на измерването 3,85). Тази стойност позволява да се правят изводи за цялата извадка, да се сравняват резултатите по групи (регион, училище, паралелка, пол).

Трудността на теста е 46% и показва, че задачите, включени в теста, са били **средно трудни** за учениците.

Средната трудност на задачите с избираем отговор е 69%, а средната трудност на задачите със свободен отговор е 42%. Разликата в точките между от-

ворените и избираемите въпроси показва, че по-голямата част от учениците се справят със затворените задачи, при които се изисква възпроизвеждане на основни фактологични знания, формулиране на основни идеи, принципи, закономерности и др., но се затрудняват при задачите със свободен отговор, при които се изисква формулиране и логическо построяване на отговора със собствени думи, обобщения и изводи.

Общите резултати на 365 ученици, участвали в изследването, са представени в таблицата по региони*: Таблица №1

* Имената на регионите не се съобщават, тъй като изследването не е представително за страната

Регион *	Ср. брой точки в теста	Ср. % точки в теста	Ср. брой точки избираем отговор	Ср.% точки избираем отговор	Ср.брой точки свободен отговор	Ср. % точки свободен отговор	Ср.брой точки пропуски
М	29,00	51,79	6,11	87,26	22,89	46,72	5,03
В	24,48	43,72	6,50	92,86	17,98	36,70	9,08
Б	17,53	31,31	2,90	41,38	14,64	29,87	9,79
П	23,51	41,99	5,06	72,35	18,45	37,65	5,50

Приемаме, че типичният за дадена група резултат се основава на евристичното правило, според което поне 50% от групата са го постигнали. По тази причина се интересуваме от резултата, който показва какъв брой/процент точки показват половината (50%) от учениците.

Средният бал точки на учениците от теста в регионите е представен на фиг. 1

Учениците с бал до 16 точки съставляват 27%. Те са показали ниски нива на знания, умения и компетентности и не покриват заложените изисквания за проверяваните в теста учебни предмети.

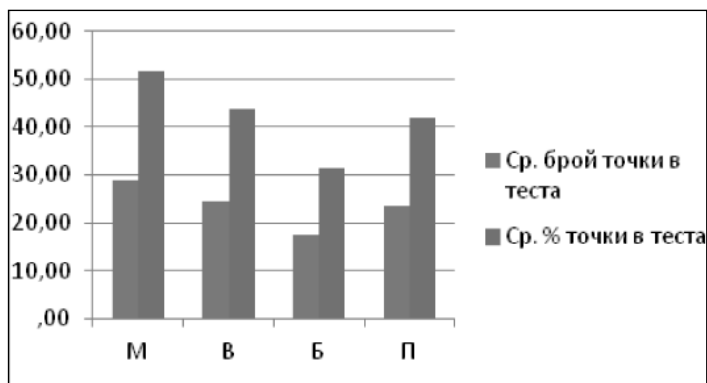

Фиг. 1

Учениците с бал от 16 до 46 точки са 72%. Резултатите на тези ученици покриват заложените изисквания за проверяваните от теста учебни предмети от ЗПП.

Учениците с бал от 46 точки до 56 точки, показали добри резултати, са статистически незначим процент – 2%.

На фиг. 2 е представено разпределението на средния брой точки и средния % точки на учениците по региони. Най-добри резултати са показали учениците от регион **М**, а най-слаби – учениците от регион **Б**.

Фиг. 2

Като се има предвид разбирането за качеството на образованието като единство на качеството на реално получените резултати, качеството на образователния процес и потребностите на обществото и пазара на труда, то получената информация от изследването дава възможност да се проследи взаимодействието и функционирането им и да се очертаят областите, в които се наблюдават несъответствия с поставените цели и стандарти.

Анализът на резултатите от изследването очерта няколко области, в които учениците демонстрират недостатъчни знания и умения в сравнение с изискваните в учебната програма и ДООИ. Това са познанията за икономическата и бизнес средата, в която предстои да работят, пазара, пазарните отношения и субектите на пазара, мястото на отрасъла в националната икономика и връзките му с другите отрасли, постигането на високо качество на предлаганите услуги и продукти в туристическия бранш.

Едно от основните изисквания при подготовката на учениците в професионалните училища е усвояването на знания за същността на професията, нейните основни функции и мястото и значението ѝ в отрасъла и икономиката на страната. Изследването показва, че учениците не познават добре същността на професията, по която се обучават, нейните основни функции и дейности, характерни за професионалната област. На фиг. 3 е представено разпределението на демонстрираните знания на учениците по региони.

По-високи резултати, макар и под 50%, са показали учениците от регион **М** в сравнение с останалите региони. Показаните ниски резултати в теста се потвърждават и от отговорите на учениците в контекстуалния въпросник – 50,7% от всички участвали в оценяването са посочили вярно дейностите, характеризиращи професията, по която се обучават, 10% са дали частично верен отговор, грешно отговорилите съставляват 10% и неотговорили – 29%.

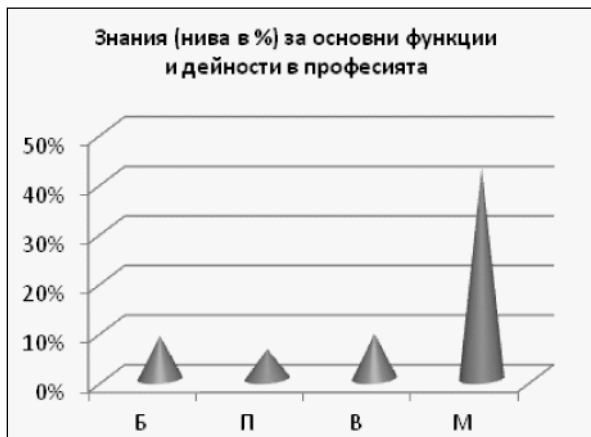
Следвайки данните, се вижда, че учениците от всички региони, в които е проведено оценяването, не са показали достатъчно знания относно основните характеристики на професионалната област, същността на професията, по която се обучават, и нейното място в развитието на икономиката на страната.

Друга област, в която учениците показват недостатъчно знания и умения според критериите, поставени в учебните програми и ДООИ, са здравословните и безопасни условия

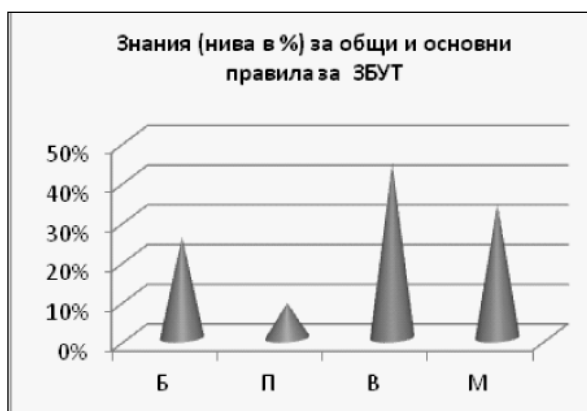
на труд (ЗБУТ). Познаването, сравняването и разграничаването на основни и общи правила на безопасната работа и здравословните условия на труд е типично за по-малко от половината (50%) от изследваните ученици. На фиг. 4 е представено разпределението на демонстрираните знания от учениците по региони.

По-високи резултати, но под 50%, са показали учениците от регион **В**. Най-ниски са резултатите в регион **П**. Резултатите недвусмислено показват, че в обучението не е акцентирано върху формирането на умения за справяне в реални професионални ситуации и за адекватно реагиране при възникване на проблеми, без да застрашава здравето им. Може да се направи изводът, че учениците не познават добре правилата за здравословни и безопасни условия на труд и съответно трудно биха могли да ги съблюдават и изпълняват в процеса на работа. Този извод се потвърждава и от отговорите им във въпросника, 31,5% очакват да срещнат трудности при започване на работа поради непознаване на правилата и инструкции-те за безопасна работа.

Колебливи са и познанията на учениците по отношение на икономическата и бизнес

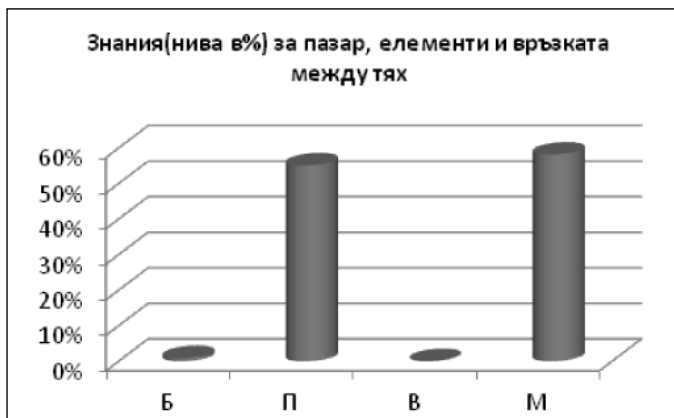

Фиг. 3

Фиг. 4

средата, в която предстои да работят. Не могат да формулират основни понятия като пазар, пазарни отношения и субекти на пазара. Особено се отличава демонстрираната липса на такива знания на учениците в два от изследваните региони, регион **Б** – 1%, и регион **В** – 0%.

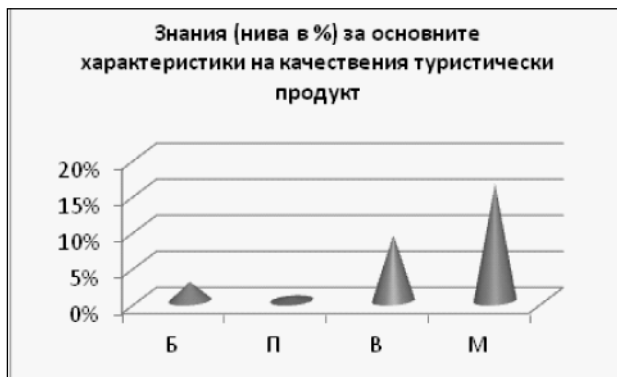
Фиг. 5

Резултатите под-казват, че обучение-то на учениците в регионите не е обвързано с промените на икономическата среда и формирането на необходимите знания и умения за работа в бизнес средата и пазарната икономика. Този извод се потвърждава и от отговорите на учениците във въпросника. Повече от половината – 52,4% от учениците, оценяват, че имат пропуски в теоретичната подготовка по професията и непознаване на бизнес средата и очакват да срещнат трудности при започване на работа.

Умениято за постигане на висококачествен туристически продукт не е само основно изискване, залегнало в стандартите в учебните програми и ДООИ, но е и показател за конкурентоспособност както на националния, така и на между-народния пазар. Знанията на учениците от изследваните региони за основните характеристики на качествен туристически продукт са представени на фиг. 6.

Постигането на високо качество започва с познаването на системите за осигуряване на качеството в професионалната област и преминава през умениято

да се съблюдават и правилно прилагат в процеса на работа. Резултатите от оценяването показват, че учениците от регионите не познават добре системите за осигуряване на качеството и следователно не биха могли да ги съблюдават, прилагат и постигат високо качество в професията. Това се потвърждава и в отгово-

Фиг. 6

рите им във въпросника – 45,2% оценяват, че имат трудности при постигането на високо качество в работата си и не познават критериите за оценка на качеството на работа. Данните са представени на фиг. 7.

Анализът от изследването показва високи очаквания на учениците да получат подготовка, осигуряваща им по-добри възможности за реализация на пазара на труда и житейски успех. Изборът на професионално обучение на 43% от изследваните ученици е обвързан с реалните перспективи за намиране на работа. Наблюдава се

Фиг. 7

и положителна нагласа и оценка по отношение на придобитата професионална квалификация и избор на професия като предимство при търсенето и намирането на работа, почти 1/3 от тях са избрали професията/специалността, защото е престижна.

Може да се предположи, че поради липсата на системни връзки и активно участие на работодателите, работодателските организации и браншовите камари в процеса на обучение в професионалните гимназии учениците се чувстват несигурни в усвоените знания и умения и не могат да добият в пълна степен познания за изискванията на професията в реални условия и реална бизнес среда. Самите ученици преценяват, че не са достатъчно добре запознати с новостите в съответната професионална област и изискванията на работодателите. За 77,8% основният източник на информация за обогатяване на професионалните им знания и умения е Интернет. Това ги лишава от реална преценка за възможностите за участие на пазара на труда.

Тези количествени показатели, разбира се, не могат да бъдат пряко доказателство за резултата от професионалното образование и обучение в професионалното направление в изследваните региони, но дават достатъчно информация за подготовката на учениците и областите на обучение, в които би следвало да се акцентира, за да отговорят на съвременните изисквания на туристическия пазар.

За да може да се постигне по-лесното адаптиране на младите хора към бързо променящата се среда и да се изгради умението да се справят с предизвикателствата ѝ, да са конкурентоспособни, е необходимо получените знания и умения да отговарят на реалните изисквания на пазара, на очакванията на потребителите, на очакванията на обществото не само днес, а и след няколко години.

Препоръките, които биха могли да бъдат полезни в процеса на обучение в професионално направление „Хотелиерство, ресторантьорство и кетъринг“, могат да бъдат формулирани така:

1. Адаптиране на учебните програми и конкретизиране на очакваните резултати от обучението, които да бъдат адекватни на реалната икономическа и бизнес среда.

2. В учебните програми по ЗБУТ да се включат и теми, отразяващи спецификата в отрасъла.

3. В учебните програми да се оптимизира балансът между теоретичните часове и часовете за упражнения, свързани с решаване на казуси и придобиване на практически умения, които са съществени за работа в реална среда.

4. В обучението по предметите за обща и отраслова професионална подготовка да се акцентира на най-важните знания, умения и компетентности, които да съответстват не само на стандарта, заложен в учебните програми и ДООИ, но и на изискванията на реалната работна среда и работодателите.

5. Вниманието на учениците да бъде съсредоточено върху основните цели на обучението по съответните предмети и критериите, по които ще бъдат оценявани.

6. Да се подобри обучението по Информационни технологии в професионалното направление, като се работи със специализирани за отрасъла информационни продукти.

7. Да се намерят организационни форми за продължаващо обучение на учителите по специални предмети чрез включване в програмите на Стопанската камара и отрасловите сдружения.

REGIONAL ASSESSMENT IN VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING – ANALYSIS

Abstract. The proposed article is an analysis of the results of a study of the extent acquired by students in vocational schools knowledge, skills and competencies in the vocational branch "Hotel-keeping, restaurant-keeping and catering." Understanding the quality of vocational education and training as a unity of quality real results, quality of education and the needs of society and the labor market, the information obtained from the survey makes it possible to trace the interaction and functioning, and to outline areas in the observed discrepancies with the objectives and standards.

Katya Mineva

✉ Center for Control and Assessment
of the Quality in School Education
125, Tsarigradsko shose Blvd., bl. 5, fl.2
1113 Sofia, Bulgaria
E-mail: k.mineva@mon.bg